

Václav Klaus
& kolektiv IVK

Česká republika na rozcestí

Čas rozhodnutí

institut
VÁCLAVA
KLAUSE

FRAGMENT

Česká republika na rozcestí

Čas rozhodnutí

také v tištěné verzi

**Objednat můžete na
www.fragment.cz**

**Václav Klaus a kolektiv IVK
Česká republika na rozcestí – Čas rozhodnutí – e-kniha
Copyright © Fragment, 2013**

**Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.**

Česká
republika
na rozcestí
Čas rozhodnutí

Václav Klaus
& k o l e k t i v I V K

Česká republika na rozcestí Čas rozhodnutí

 FRAGMENT

OBSAH

PŘEDMLUVA	7
------------------	----------

PREAMBULE	11
------------------	-----------

ČÁST A	19
---------------	-----------

NAŠE EKONOMICKÁ A POLITICKO-SPOLEČENSKÁ REALITA

1. Naše dlouhodobá ekonomická stagnace není náhodná	21
1.1. Základní fakta o české ekonomice	22
1.2. Vývoj jednotlivých složek agregátní poptávky a nabídky	36
2. Postupný rozklad politického a společenského systému	59
2.1. Krize rodiny jako jeden z projevů i důsledků hluboké krize společnosti	61
2.2. Eroze společnosti a rozpad společných hodnot	69
2.3. Krize výchovy a vzdělání	73
2.4. Mýtus vědy a výzkumu jako zásadní priority společenského rozvoje	80
2.5. Nevládnutí a rozklad politického systému	82

ČÁST B	101
---------------	------------

HLAVNÍ PŘÍČINY DNEŠNÍ KRIZE

1. Systémové příčiny nefunkčnosti naší ekonomiky	103
1.1. Trh vs. stát	104

1.2. Systémové prvky našeho ekonomického problému	108
1.3. Vybraná česká specifika eroze ekonomického systému	148
2. Obecnější kořeny defektů našeho dnešního politického a společenského systému	158
3. Vnější kontext a co z něho plyne pro nás	170
3.1. Ekonomický a politický úpadek Evropy	173
3.2. Vzestup Východu a BRIC zemí	192
ČÁST C	201
ZMĚNA VYŽADUJE RADIKÁLNÍ KROKY	
1. Nástin domácích transformačních změn	207
2. Co se dá udělat s naším vztahem k EU?	215
SHRNUTO A PODTRŽENO	227

PŘEDMLUVA

Institut Václava Klause (IVK) považuje za své poslání – již od momentu svého formálního založení a registrace v únoru roku 2012 a zejména od zahájení své skutečné aktivity bezprostředně po ukončení mého prezidentského mandátu v březnu 2013 – zabývat se aktuálními problémy společnosti a ekonomiky naší země i jejího relevantního okolí a vyjadřovat se k nim. Vyjadřovat se k nim nejen formou publicistickou či pořádáním veřejných diskusí a seminářů, ale i formou obsáhlejších studií. Tato kniha je prvním zásadnějším příkladem takového našeho příspěvku.

Náš institut chce fungovat – a po půl roce můžeme s jistým sebevědomím říkat, že funguje – jako klasický think-tank, o čemž svědčí jeho dosavadní aktivity. Každý potenciální zájemce se o tom může dozvědět vše potřebné z webové stránky www.institutvk.cz. Vydáváme různé druhy politických i analytických komentářů, pořádáme semináře pro širší veřejnost i uzavřené „Rozmluvy na Hanspaulce“, které jsou vzhledem k velikosti našeho hanspaulského záměčku nutně jen výběrové. Každý měsíc publikujeme náš pravidelný Newsletter (www.institutvk.cz/newsletter) a jako nepravidelné občasníky vydáváme sborníky z našich seminářů (z nichž poslední byl věnován Margaret Thatcherové). Vydali jsme zatím jen jednu „hard cover“ knihu, a to s názvem Deset (která je souborem projevů prezidenta republiky k 28. říjnu za posledních deset let). Máme připraveny další publikace, které by měly být čtenářům postupně předkládány. Vrcholem naší dosavadní aktivity je však tato kniha, která reaguje na aktuální situaci naší země. Na situaci, kterou spolu s většinou našich spoluobčanů považujeme za mimořádně špatnou, ne-li tragickou.

Když jsme se na první schůzce autorského kolektivu, která se konala 14. května letošního roku, domlouvali na tématu, situaci

u nás jsme sice viděli jako nesmírně vážnou, ale netušili jsme, co se stane v červnu letošního roku, netušili jsme, že dojde k tak dramatickému vývoji, který nakonec vyústil v předčasné volby do Poslanecké sněmovny. Knihu jsme v žádném případě neplánovali jako příspěvek k volební kampani (předčasné volby jsme nemohli předpokládat) a ani teď ji nepublikujeme jako jakýsi volební manifest. Svým obsahem však – chtě nechtě – tento charakter má, a proto jsme vlastně nakonec rádi, že vychází ještě před podzimními předčasnými volbami.

Záměrem tohoto našeho kolektivního díla bylo i jisté vykrystalizování účelu a smyslu IVK i jeho stmelení a názorové vymezení. Kolektiv bezprostředních zaměstnanců i blízkých spolupracovníků institutu – Ladislav Jakl, Stanislava Janáčková, Václav Klaus, Marek Loužek, Jan Skopeček, Martin Slaný, Dušan Tříška, Otakar Vychodil a Jiří Weigl – se v posledních měsících pravidelně scházel a diskutoval (a kriticky posuzoval) dílčí podklady jednotlivých spoluautorů. Tyto schůzky probíhaly jako ostré polemiky a tříbení názorů a všechny nás tím velmi obohacovaly. Věříme, že se to pozitivním způsobem projevilo i na kvalitě textu knihy.

Opakuji, že jde o kolektivní dílo. I když je zřejmé, že k němu všichni autoři nepřispěli stejnou měrou, nejde o sborník podepsaných autorských textů. Není možné k jednotlivým jménům přiřadit jednotlivé kapitoly. Protože jsme chtěli formou kolektivní práce motivovat i celý autorský tým, nepovažujeme to za nevýhodu. Do jisté míry je však toto pojetí knihy i příčinou určité heterogenosti textu, který – jak jsme v průběhu prací pochopili – nelze násilně homogenizovat. Není to jenom odlišností autorů a stylů jejich psaní, ale primárně heterogeností vlastního předmětu knihy, který nelze zúžit do jedné dimenze jediné společenskovědní disciplíny. Jsme si vědomi toho, že je v knize „ekonomistní“ část, která je vý-

razně jiná než obecnější společensko-politické části. Beletrizovat ekonomické kapitoly nemá smysl a stejně tak nemá smysl „zexaktňovat“ exaktnímu a scientistnímu myšlení se bránící části o politice a společnosti jako celku. Smířili jsme se s tím, že jistá heterogenita celku není vadou, ale charakteristickou vlastností knihy.

Knihu jsme nesměřovali na příliš odborného čtenáře, neboť naším záměrem je oslovit širší než jen odbornou, profesionální veřejnost. Záměrně jsme proto brzdili její náročnost a minimalizovali jsme počet citátů a odkazů na další literaturu. Nejsme – i když k tomu někteří máme sklon – institutem ekonomických analýz, protože tím bychom si počet čtenářů značně omezili. V několika případech jsme složitější odborný text přesunuli do boxů, které jsou znázorněny i odlišným typem písma a podbarvením, které je jistě možné přeskočit.

Chtěl bych poděkovat všem, kdo se na přípravě této knihy podíleli. Kromě autorů děkuji i oběma našim asistentkám Karolině Králové a Blance Sedláčkové za neúnavné přepisování a opravování našich textů. Chci poděkovat Martinovi Slanému za koordinaci celého textu a hlavně držení celého kolektivu pohromadě i přes neobvykle teplé (doufáme, že nikoli globálně oteplené) léto. Chtěl bych poděkovat Romaně Homonické a Nakladatelství Fragment za mimořádnou pečlivost, kterou knize věnovaly, i za rychlost, s jakou byla vydána. Věřím, že si kniha najde své čtenáře a že – ač to původně jejím záměrem nebylo – promluví i do dnešního nervózního předvolebního období.

6. září 2013

PREAMBULE

Výchozím motivem, a proto i prvním velkým tématem této knihy, se stala nesporná a nepopíratelná ekonomická stagnace, která Českou republiku již několik let charakterizuje, oslabuje a všechny nás viditelně zneklidňuje. Data v časovém i regionálním srovnání jsou evidentně varovná – jak se pokusíme ukázat v dalším textu – a není možné je popírat či zlehčovat.

Paradoxně a poněkud překvapivě se tento zjevný fakt nestal zásadním tématem veřejné diskuse ani pozornosti vlády, opozice či médií. Bere se jako něco vznikajícího mimo nás a veřejná diskuse se soustřeďuje na jiná témata. Naším hlavním motivem bylo pokusit se touto knihou obrátit veřejnou pozornost ke skutečně zásadním problémům naší země, popsat a pojmenovat hlavní nedostatky našeho ekonomického i společenského vývoje a vyvolat k nim tolik potřebnou veřejnou debatu. Problém, kterému čelíme, je třeba přijmout, ne se k němu obracet zády.

V průběhu prací nad tímto textem nás zastihla červnová vládní krize, která jen potvrdila a zesílila naše (ale určitě nejenom naše) přesvědčení, že u nás nejde pouze o problémy ekonomické. Postupující rozklad státních struktur a celkový hluboký společenský marasmus, který nás obklopuje, si vyžadují komplexnější přístup.

Ve společensko-politické oblasti bohužel chybí něco, čím je v ekonomii rozvinutá a dobře definovaná teorie a z ní vyplývající instrumentárium běžné ekonomické analýzy, zejména analýzy makroekonomické. To nás – v neekonomických oblastech – limituje a oslabuje naše závěry.

Že jsou poměry v naší zemi v mnoha ohledech již dlouho nuspokojivé, je obecně sdílená pravda, která se však špatně strukturuje a ještě hůře kvantifikuje. Ve vážné analýze nelze pracovat

s pojmy chytlavými ale neměřitelnými, jako je „blbá nálada“, již kdysi vynalezl Václav Havel, a která vyjadřovala tehdejší frustraci jistých jemu blízkých kruhů s nenaplněnými mocenskými ambicemi.

Východiskem pro seriózní zkoumání nemůže být ani standardně negativistický obraz reality, kterému jsme dnes a denně vystaveni v médiích a který jsme si – alespoň někteří z nás – zvykli nebrat úplně vážně. Nevystačíme s pojmy „nespokojenost“ a „naštvanost“ lidí. Jak ale vyjádřit a změřit to, že **naše země již více než dvacet let po pádu komunismu bohužel znovu nevzkvétá**, jak identifikovat projevy a příčiny tohoto vývoje a jak naznačit východiska, jak by to bylo možné změnit, to byly hlavní úkoly, které před námi stály a které nás motivovaly k napsání této knihy.

Nelehké bylo i rozhodnout o tom, do jaké hloubky věnovat pozornost vnějšímu prostředí, které malou otevřenou ekonomiku, jejímž je Česká republika prototypem, silně ovlivňuje. V nesporné, i když stále ještě velmi nedůsledně přiznávané krizi se sice nachází velká většina zemí eurozóny, ale **svádět naši krizi jenom na vnější okolnosti nelze**. Domácí podíl na ní je příliš velký. Česká republika je – pravděpodobně s výjimkou Maďarska – jedinou zemí, která si zachovala vlastní měnu, a přitom její ekonomika klesá, a to již šest čtvrtletí po sobě. Pád se dokonce zrychluje – údaje za 1. čtvrtletí 2013 udávají meziroční pokles ve výši 2,4 %. (Výsledek 2. čtvrtletí roku 2013 nemůžeme přeceňovat.) Jde o nejvleklejší recesi od vzniku samostatné České republiky před dvaceti lety a ani prognózy, které máme k dispozici, nejsou pro nás, pro Evropskou unii ani pro Západ jako celek příznivé.

Jedním z viditelných a dobře změřitelných projevů této krize je to, že se zastavilo naše přibližování se k ekonomické úrovni západní Evropy, tak slibně zahájené v 90. letech.

Zdá se, že pro poslední neúřednickou, tedy Nečasovu (a Kalouskovu) vládu a jí nakloněné odborné a mediální kruhy byla naše vleklá recese těžko vysvětlitelnou anomálií, která postihla – podle jejich názoru – jinak zdravou ekonomiku. Hlavním ospravedlňujícím argumentem, neustále opakovaným, byla údajná důvěra finančních trhů projevující se zlepšeným ratingem země a relativně nízkými náklady na obsluhu našeho státního dluhu. Těžko tím však lze zakrýt reálný pokles ekonomiky, narůstající sociální problémy a především neschopnost růst a prosperitu obnovit. O tom, jak vážně se u nás o těchto problémech diskutuje, resp. nediskutuje, svědčí i to, že takový pokles HDP, jako u nás, by byl v každé jiné zemi zásadním politickým tématem a těžko by jej jakákoli vláda ustála. U nás, zdá se, je to jiné. Vlády padají z jiných důvodů a veřejná diskuse se pohybuje v na-prosto krátkozrakém rozměru.

Kritika dnešní situace a vládní politiky, která v posledních třech letech přicházela z opozičních řad, byla až příliš účelově politicky motivovaná a byla založena buď na odmítání celé naší polistopadové cesty jako takové, nebo na starých socialistických a keynesiánských pohledech. Ostrá kritika dnešní situace je nezbytná, ale musí to být kritika vážnější a hlubší. O tu se chceme pokusit.

Nepokoušíme se o zevrubnou historickou analýzu posledních 23 let ekonomického a společenského vývoje v naší zemi. Koncentrujeme se na vývoj dnešní a na jeho bezprostřední příčiny a souvislosti. Chceme ukázat, že problémy dneška – v Evropě i u nás – nejsou výsledkem selhání trhu, ale selhání státu (jak tomu ostatně bývá téměř vždycky). Tento postoj byl u nás před dvaceti lety názorem dominantním, nyní je v menšině a na ústupu.

Hlavně ale chceme na faktech vyvrátit sebeuspokojivé přesvědčení, že je u nás – až na drobné ekonomické problémy (většinou importované) – v zásadě, systémově vše v pořádku. Argumentace zde není jednoduchá. Jsme si vědomi toho, že **žádné monokauzální vysvětlení podprůměrného výkonu české ekonomiky není dostačující** (i když jej leckdo sebevědomě nabízí a vidí, např. ve vlivu korupce) a že naše ekonomická stagnace a recese má širší souvislosti a řadu příčin nejen ekonomických, ale i politických, společenských a mezinárodních.

Primární pozornost proto věnujeme systémovým příčinám naší ekonomické krize a hodnocení důsledků vládní hospodářské politiky. Hledáme odpovědi na to, proč u nás došlo k výraznému zpomalení nejen reálného růstu, ale i potenciálního produktu, a proč česká ekonomika vykazuje takovou míru zablokování a neschopnosti obnovit svůj růstový potenciál, má-li ho ovšem – v kontextu problémů, které v knize diskutujeme – vůbec k dispozici. Stojí za to se dokonce ptát, zda nejsme ve zcela jiné historické fázi našeho vlastního i evropského vývoje, než jsme si zvykli předpokládat.

Chceme být i přiměřeně aktuální a ukázat, že restrikce vládních investic v posledních letech byla a je i dnes nadměrná, že vládní škrty se až dosud týkaly především politicky nejprůchodnějšího způsobu omezování vládních výdajů – investic – a že chybí odvaha zásadně omezit výdaje mandatorní.

Považujeme za nezbytné dotknout se i širších příčin politicko-sociálních a vlivů mezinárodních – krize evropské integrace a vlivů globalizačních. Identifikujeme u nás krizi politického systému, rozklad státního aparátu a mechanismu rozhodování a absenci racionálního formulování priorit při správě věcí veřej-